

van a Vischer tanulmányának — módszertani szempontból. Lukács megmutatja, hogy Marx elszórt mondataiból, széljegyzeteiből, kivonataiból, miként lehet rekonstruálni esztétikai nézeteit. De nemcsak ennyit. Megmutatja azt, hogy mit jelent számunkra a klasszikusok utmutatása az egyes kérdésekben, mert Lukács egy idézetet nem arra használ, hogy a továbbiakban megismételje azt, ami az idézőjelben már egyszer leíródott, hanem erre támaszkodva, mint pilléren a híd, merész ívelésű eszmefuttatás emelkedik, mely mindig a meglévő tények feldolgozásával és egybehangolásával történik. Szándékosan választottam ki néhány aktuális kérdést a marxizmus esztétikájáról szóló cikkből, mivel az olvasók már ismerik e tanulmányokat. (A Vischerről szóló kivételével.)

Lukács György filozófiai és esztétikai műveiből mint következtetés és intelem az a módszertani követelmény vonható le, hogy az igazi marxista esztétika az irodalomtörténeti tények, a filológiai adatok gondos figyelembevételét, azok feldolgozását az ezen alapuló mély eszmei-esztétikai elem-

zéssel párosítja. Az a problémagazdagság, mely Lukács György műveiben és így az előttünk fekvő alkotásban is megvan, nem az írói önkény, a gondolat csapongásának eredménye: az anyag legmélyrehatóbb ismeretének, feldolgozásának, magának a vizsgált anyagnak problémái ezek. Hogy e problémák felszínre kerüljenek, ahhoz a kutató elmélyült türelme és munkája szükséges. Ugyanakkor amikor az elvont, levegőben lógó konstrukciók tudománytalanságára int e mű, egyben figyelmeztet az ellenkező végtelenségére is: az adathalmazban elvesző szellem, a sívár tények szellemi temetője éppúgy ellensége a marxizmus alkotó szellemének, mint az előző. Lukács minden kérdéshez komplex módon nyúl hozzá; magaskulturájú dialektikus módszere a történelem, filológia, filozófia, esztétika vívmányaira támaszkodva éri el azt a szellemes könnyedséget, amit a legbonyolultabb problémák megoldásánál tapasztalunk. Ez a módszertani intelem éppen azért oly megszívlelendő fiatal irodalomtörténészeink számára.

Almás Miklós

KIRÁLY ISTVÁN : MIKSZÁTH KÁLMÁN

Nagy Magyar Írók. Művelt Nép Könyvkiadó, Bp. 1952.

A felszabadulás után irodalomtörténet-írásunknak csaknem teljesen előlről kellett kezdeni a mult egész irodalmának értékelését, mindössze néhány marxista mű állott rendelkezésünkre (Révai József, Lukács György tanulmányai). Irodalomtörténészeink sokáig bizonytalankodtak, nem foglaltak állást egyes kérdésekben, vagy sematikusán, az esztétikai szempontokat háttérbe szorítva vizsgálták az irodalmi alkotásokat. Ezek a jelenségek sajnos még mindig megtalálhatók és Király István Kossuth-díjas Mikszáth monográfiájának éppen az a legnagyobb érdeme, hogy szakított ezzel a tartózkodó, bizonytalankodó, sematizáló állásponttal és határozottan vetette fel kiegyezéskori irodalmunk számos problémáját. Művében az eszmei tisztázottság biztos tudatával oldja meg a Mikszáth körüli kérdések legtöbbszörét. Minőségi ugrás ez irodalomtudományunkban, amely a marxista-leninista irodalomtörténet győzelmét jelenti a régi szellemtörténeti és más reakciós nézetek felett.

Király István könyve megmutatja, hogyan lehet a szovjet tudomány eredményeit nálunk is gyümölcsöztetni. Könyvében felhasználta — és meg kell mondani, jól használta fel — a szovjet irodalomtörténészek

tapasztalatait. Különösen sokat tanult Jermilov: Csehov életrajzából. Király is művészi és politikai fejlődésén keresztül mutatja meg Mikszáth egyéniségét, megragadja életművének leglényegesebb vonásait, nem vesz befé a részletproblémákba. Könyvében emberi közelségbe tudja hozni hozzánk az író, megszeretteti, felkelti az érdeklődést művei iránt. Komoly érdeme Királynak, hogy a tudományos és népszerűsítő munkát jól kapcsolta össze. Műve nem elsősorban szakemberek számára készült, mégis tudományos színvonalú. Kár, hogy jegyzetapparátust nem csatolt hozzá, amely megkönnyítette volna a könyv felhasználását tudományos kutatásokhoz is. Fokozza a könyv tudományos értékét, hogy sok esetben túlmutat Mikszáth művészetének elemzésén. Számos olyan kérdést tárgyal, ami egész multszázadvégi irodalmunk kulcsproblémája. Ilyen a romantika, az anekdota, a népiesség és egész sor más olyan fontos kérdés, amely régóta foglalkoztatja irodalomtörténészeinket. Király műve új képet ad Mikszáthról, a polgári irodalomtörténészek hamisításaival szemben a marxizmus-leninizmus módszerével elemzi Mikszáth művészetét. Ezzel megalkotta irodalomtudomá-

nyunkban az első marxista-leninista írói monográfiát. Hiányoljuk azonban, hogy nem foglalkozik eléggé a mult Mikszáth-irodalmának kritikájával. Csak itt-ott találunk nála utalást egy-egy reakciós megállapításra, hamisításra. Lehet, hogy ez a könyv népszerűsítő jellegéből következik.

Egyszerű, világos, szabatos stílusával úttörő munkát végzett értekező prózáink terén. Belső szenvedéllyel telt pátosza lebilincseli az olvasót. Aki hozzákezd könyve olvasásához, azt magávalragadja, elbűvöli gördülékeny, élő, zamatos előadásmódja és nem tudja addig letenni könyvét, míg végig nem olvassa.

Király István nagy szeretettel foglalkozik Mikszáth művészi és emberi nagyságának méltatásával. Annyira beleéli magát Mikszáth életművébe, hogy sokszor még stílusát is átveszi. Ez a mély megértés és művészi átélés teszi lehetővé számára, hogy behatoljon Mikszáth művészetének a mélyébe, meglássa annak rejtett kincseit, szépségeit. Igyekszik megérteni Mikszáthot nemcsak mint művészt, hanem mint embert is. Ez azonban néha vesztélyt is rejt magában. Ha túlságosan beleéljük magunkat egy ember lelki világába, elfordul, hogy elnézőbbek vagyunk vele szemben, nem mindig vesszük észre hibáit. Különösen, ha olyan nagy művésszel állunk szemben mint Mikszáth Kálmán. Király István annyira magával ragadta Mikszáth művészi nagysága, olyan szeretettel és szenvedéllyel foglalkozik művei elemzésével, hogy sokszor háttérbe szorulnak hibái, túlságosan erős hangsúlyt kapnak erőnei, emberi nagysága. A könyv elolvasása után olyan érzésünk támad, mintha Mikszáth emberi mivoltából csak erőnevei következnének, ami hibája volt, az mind a kor bűne, arról ő nem tehetett. Úgy áll előtűnk Mikszáth, mint egy olyan ember, akinek csak az az egyetlen bűne, hogy nem jókor született. Ahogy Király mondja: »túl későn« és »túl korán«. Ahhoz, hogy a szabadságharcnak részese legyen, későn, ahhoz viszont, hogy az új mozgalmakat megérthesse, korán, tehát a történelmi vacuumban. Így aztán létrejön egy idealizált Mikszáth kép, amelyre jellemző, hogy Király is egyhelyütt az Apostol Szilveszteréhez hasonlítja. Ennek az idealizált képnek a kialakulását elősegíti az is, hogy míg a fiatal Mikszáth világnézetét kora társadalmi valóságából magyarázza Király, addig a kilencvenes évek és a századforduló utáni Mikszáthot korától elszakítva, csupán művészi kifejező eszközeinek fejlődése szempontjából próbálja megérteni. Nem veszi figyelembe azokat a mélyreható politikai változásokat, amelyek a századforduló táján s már valamivel előbb is a magyar társadalomban végbementek. Mikszáthnak csupán a

polgársághoz és a dzsentrihez való viszonyát elemzi, s még csak utalás se történik arra, mi volt Mikszáth véleménye az agrár-szocialista mozgalmakról, melyek ebben az időben az egész ország közvéleményét foglalkoztatták. Király Mikszáth emberi nagyságát, jellemzőségeit eszményítve, túlértékeli Mikszáth politikai tisztánlátását, már a fiatal Mikszáth politikai magatartását is. Szegedi élményeiről ezt írja: »A 67-tel kezdetét vevő felülről történő polgári átalakulással szemben egy más jellegű, alulról kibomló, a kézműves paraszti tömegekre támaszkodó polgári fejlődés lehetőségét pillantotta meg itt. A demokrácia otthonát vélte meglelni Szegeden.« Többször beszél arról Király, hogy Mikszáth nem liberális, hanem demokrata volt. Valóban nem volt liberális abban az értelemben, ahogy a Szabadelvű Párt politikusi liberálisok voltak, de nem volt demokrata sem a szó legigazabb értelmében. Azok mellett az eléggé ellentmondásos idézetek mellett, amelyeket Király Mikszáth demokratikus nézeteinek igazolására felhoz, találunk szép számmal olyan nyilatkozatokat is Mikszáthnál, amelyek éppen az ellenkezőjét bizonyítják. 1879-ben Szegeden, amikor az alsóvárosiak egy maguk közül való iparos-parasztot, Börcsök Sándort, jelölnek képviselőnek, Mikszáth egész cikksorozatot ír ellene a Szegedi Naplóban. Felháborodik az iparosok merész követelésein: »Hát gondolta volna azt valaki, mikor az iparos érdekek gyámolítását tűzte ki zászlójára ország, kormány, hogy az iparosok abban fogják látni az ipar haladását, ha ők lesznek törvényhozókká.« Jellemző, hogy a Szegedi Napló, amely a Függetlenségi Párt szegedi orgánuma volt, túl erősen találta Mikszáth szavait és szükségszerűen tartotta a következőket megjegyezni: »Cikkíró nézeteit csak annyiban osztjuk, hogy mi is csak valóban érett, s belső műveltséggel bíró iparos képviselőket óhajtunk a parlamentben látni, mint amilyen Ráth Károly, Mudrány Soma stb.« Mikszáth demokratizmusának korlátját mutatja, hogy *elvileg* helyteleníti iparos képviselők küldését a parlamentbe. »Korántsem Börcsök Sándor a hibás. Mert itt a személy nem számít, ha nem volna Börcsök, lenne más. Sőt Börcsök maga annyira derék tagja a népnek, mint csak igen kevesen. Ezére, jellemére — kiemelkedik a népből. Polgártársai kitüntetését is megérdemli — de nem ilyen alakban. Mert ő egy osztály vezérének proklamálta a többi osztályok ellen s nem a nemzettest egy értelmes tagjának az összes osztályok közül. Ez a határ. Csakhogy ezt már túllépték az alsóvárosiak. A vezérek nem figyelmeztették őket a »tilalomfára«, melyet csak az értelemben láthat, a szemek nem.« Ezután Mikszáth még tovább megy. Helyteleníti minden nép-

mozgalmat; amely a dzsentri uralmát veszélyezteti. Úgy véli, hogy ez pusztulásba vinné az országot: »Mert meglehet, hogy Börcsök Sándor nem lesz képviselő az alsóvárosban most, meglehet nem lesz még két év múlva sem, meglehet nem lesz még sóha, de az a megindított, burokjából kihámozott gondolat már megmarad, már *törekvéssé lett*. Ez már most ki van mondva. Be van lopva az aspirációk közé. S annak is marad egész a *diadalnapig*. Az pedig, ha száz, ha ötven év múlva, akár mikor lesz, igen szomorú diadalünnep lesz». Majd a cikk későbbi részében ezt mondja: »... mikor mi azt fogjuk hinni róla, hogy az csak földalatt bujkáló vakondok, egyszerre szárnya támad s keresztül röpüli a tornyokat, mint a vihar, s megmérgezi a levegőt, mint a kolera, kelettől nyugatig.

Király azzal magyarázza Mikszáth fenntartásait a szegedi polgárok politikai követeléseivel szemben, hogy túl korainak találta még ezeket a mozgalmakat. Mikszáth azonban később sem érti meg a haladó mozgalmakat, mindvégig a »falusi Magyarország« szemszögéből figyeli azokat. A kilencvenes években egyre erősödő agrár-szocialista mozgalmak, amelyek sok helyen a hatalommal való véres összetűzésben robbantak ki, elkerülték Mikszáth figyelmét. Az újságok vezércikkeket közölnek az Amerikába kivándorló nincstelének nyomorúságos életéről, de Mikszáth minderről nem vesz tudomást.

Király István gondos elemzés útján, mely szakértelemmel érzékelteti Mikszáth művészi fejlődését a romantikától a realizmus felé. Meggyőző erővel mutat rá, hogyan válik a fiatal Jókai tanítványa a »Különös házasság« és a »Noszthy fiú esete Tóth 'Marival« írójává. Szinte lépésről lépésre nyomom követi Mikszáth felfelé ívelő fejlődését. Mikszáth a szabadságharc dicső örökségén, annak továbbélő szellemében nőtt fel, és ez a gyermekkori élmény végigkíséri egész élete folyamán. Jókai, a nagy álmodozó világából indult el. Azonban, míg Jókai számára közvetlen élmény a szabadságharc, Mikszáth már csak hallomásból ismerte ezt a dicső kort. Az ő idejében már a reformkori nemeség parazitává vált, dzsentrivé züllött. Nem zászlóvivője volt többé a haladásnak, hanem kerékkötője. Látta ezt Mikszáth is, de az álmok ekkor még erősebbek voltak benne a valóságnál. Látta a dzsentri pusztulását, mégis tovább éltek nemesi illúziói. Látta, hogy a dzsentri nem képes már az országot vezetni, pusztulásba viszi, de fájt neki ennek az osztálynak a pusztulása. Ebből a dzsentrit eszményítő szemléletből ered Mikszáth közömbössége a haladó mozgalmak iránt. Kétségtelen igaza van Királynak, hogy a hatvanhét utáni történelmi vacuum béni-

tólag hat Mikszáth művészetére, de nem lehet mindent ezzel megmagyarázni. Nem véletlen, hogy egy író hogyan foglal állást az őt környező eseményekkel szemben és Mikszáth állásfoglalása nem volt mindig a leghelyesebb. Nagy mértékben befolyásolta a dzsentri iránti rokonszenve. »A gentry pusztul! Általános a sóhaj Magyarországon, — írja a Szegedi Napló 1881 június 21-i számában, »Az alföldi városok« című cikkében, — s általános az aggodalom, hogy micsoda osztály fogja pótolni Magyarország közügyeiben a haladó tradicionális birtokosságot. Önök mellüket verik ilyenkor; Mi fogunk jönni — mondják — *mi alföldi városok*... Látva mit csinál Szeged az ő politikai jogaival s mit csinál Csongrád (hogy egy kis szabályozási költséget dobjon oda neki Ordódy) engedjék meg, hogy e dicső osztály nagy és szívós küzdelmére és önzetlenségére tekintve, haladókó ágyánál gúnyosan fölnevezzünk az önök szeméi közé? — Önök akarják a régi megyéket pótolni? Ugyan ne bolondazzanak kérem«. Király ebben alulról jövő kritikát lát a polgársággal szemben, pedig benne van ebben Mikszáth dzsentri szemlélete is. A nemesesség »önzetlenségére« és »szívós küzdelmeire« hivatkozva utasítja vissza a polgárság törekvéseit. Dzsentri szemléletéből fakad a régi falusi Magyarország, a patriarkális világ idealizálása, megszépítése. Nem véletlen, hogy műveiben nyoma sincs a paraszti nyomornak, nincstelenségnek. Király rámutat, hogy Mikszáth szerette ugyan Szegedet, mégis rokonszenvesebben ábrázolja műveiben szülőföldjének egyszerű, babonás népét: »... mennyivel vonzóbb volt írásiban a szülőföldjéről vett parasztnak, a tót atyafiaknak és a jó palócoknak az arca, a *Kaszát vásárló parasztnak*, vagy a *Rokkant szekérben* megjelenített szegediek-nél.« Ennek okát Mikszáth élelítésében véli megtalálni, aki észrevette, hogy: »Ami Szegeden demokráciának látszik, az csak az arisztokratizmus paródiája«. Fentebb már láttuk, hogy nem csak az »arisztokratizmus paródiáját« bírálta Mikszáth Szegeden, hanem azt is, hogy a nép képviselőt válasszon maga közül. »A szegedi népben sok eredeti sajátosság van s többi közt sok dicséretes is. S ezek egyike konok demokratikus jellege, melyet ime most véletlekre hagytak menni« — írja másutt Mikszáth. Felvetődik ezek után a kérdés: Vajon nem inkább a falusi, patriarkális Magyarországot rajzolja-e Mikszáth vonzóbb színekkel a felvidék elmaradt, babonás parasztaiban, az üntudatosabb, jogaikat követelő szegedieknél?

Ez a nemeséget eszményítő szemlélet határozza meg Mikszáth viszonyát korának politikai pártjaihoz és Tisza Kálmánhoz. Mikszáth a lassú haladás híve volt, de többára is a dzsentrit, akiben negyvennyolc

örökösét kereste, szerette volna a haladás élén látni. A dzsentrit szeretete volna polgárosítani. Minden olyan mozgalmat ellenzett, amelyik ellene volt ennek a lassú, de szerinte egyetlen járható útnak. A Függetlenségi Pártot több kérdésben túl radikálisnak vélte, követeléseit nem tartotta megvalósíthatóknak. 1881-ben a »Pártok« című cikkében egy találós kérdést mond el, mely igen jól mutatja világnézetét: »Egy apának van három fia, az egyik viszi a gazdaságot, az a legöregebbik, a legkisebbik az egy szilaj fiúrkó, aki mindent másképp akarna, akinek semmi sem tetszik, nincs megelégedve a bátyjával, ha bőkezű, azt mondja rá, hogy préda, ha szűkmarkú, azt mondja, hogy fősvény — amint hogy vész is a jószág a kezei között. A középső fiú higgadt, s nem helyesli sem a bátyja dolgát, sem az öccse észjárását, hanem az arany középszerűség útját dicsófti, nem barátja az úgrásnak, hanem a lassú átmenetnek« (Szegedi Napló). Nem látott elvi különbséget és valóban nem is volt lényeges különbség, az egyes politikai pártok között, melyek részt vettek a hatvanhét utáni magyar parlamenti életben. A birtokos osztály, a dzsentri uralmára építettek ezek a pártok, nem törődtek a nép érdekeivel. Mikszáth sem tudott ezeken a pártokon túl látni. Ezért mondja a cikk folytatásában: »Hát ez az én egyszerű találós mesém: a pártok. Nincs a mesében semmi humor és semmi frappáns, de egy nagy igazság, az t. i., hogy a pártok egy apának a fiai, tehát testvérek, hogy mindenkinek gondja a gazdaság fenntartására irányul, ezért hát nem szabad elítélni egyiknek türekvéseit sem, mert a türekvések közösek. Csak az az egyetlen kérdés, ki vegye át a birtok kezelését, a legöregebb fiú után, aki rosszul gazdálkodik«. Király helyesen mutat rá, hogy nem elvi, hanem taktikai kérdések választották el Mikszáthot a Függetlenségi Párttól. De nem is választhatták el elvi kérdések azt a Mikszáthot, aki a Szabadelvű Párthoz tartozónak vallotta magát. Elvi különbségek csak akkor választhatták volna el, ha a nemesi politikától a nép felé közeledik. Éppen ezek a taktikai kérdések kötötték a Szabadelvű Párthoz és Tisza Kálmánhoz. Mikszáth nem helyeselte a Szabadelvű Párt politikáját, de maga sem tudott helyette jobbat ajánlani. Nem a párt elveiben látta a hibát, hanem azokban, akik a párt jelszavait lejáratták, azokkal visszaélnek, akiknek a kezében a szép szavakból korrupció lesz. Ez magyarázza meg Tisza Kálmánhoz való viszonyát. 1880-ban ezt írja a Szegedi Naplóban: »Egy Tisza Kálmán, akitől három dolgot nem lehet elvitatni, hogy okos, hogy becsületes és hogy magyar.« Ezt az állítását az élete végén írt Tisza Kálmán életrajzában megerősíti. Tisza Kálmán-

ban okos, becsületes, magyar embert lát, aki szívén viseli a haza sorsát. Maga sem tehet róla, hogy pártja politikájával visszaélnek párthívei. Mikszáth nem veszi észre Tisza árulását, továbbra is a tiszántúli ellenzéki vezért látja benne. Ezt az elképzelését még jobban megerősíti Tisza bukása. Valóban Tisza Kálmán megtevesztette Mikszáthot, de nem lehet ezért teljesen elhárítani Mikszáthról sem a felelősséget. Nemcsak »tarokpartnere« volt Mikszáth Tiszának, hanem egybekapcsolta őket a nemesség vezetőszerepébe vetett hitük is. De amíg Mikszáth illúziókat kergetett, Tisza úgy próbálta menteni a dzsentrit, ahogy lehetett. Felduzzasztotta a hivatalokat egzisztenciájukat vesztett dzsentri figurákkal. Ezáltal a dzsentri a félfudális nagytöke és arisztokrácia kiszolgálójává vált és elvesztett minden élet iránti érzéket magából. Mikszáth látta ezt, de nem vette észre, hogy mindez Tisza politikájának a következménye. Nem véletlen azonban, hogy Tisza Kálmán meg tudta téveszteni Mikszáthot, hiszen Mikszáth sem tudta az országot dzsentri vezetés nélkül elképzelni. Igaz, hogy a dzsentri nem jól gazdálkodik, de ki tudna jobban? Ez Mikszáth legfőbb ellentmondása. Ez váltja ki legélesebb kritikáját a dzsentrivel szemben, akit ő negyvenyolc örökösének szeretne látni és kinek pusztulása fáj neki. Amint egyre világosabbá válik előtte, hogy a dzsentri nem képes vezetni, úgy erősödik kritikája vele szemben és hullik szét illúziója. Így távolodik Jókai romantikájától és közeledik a kritikai realizmushoz. Ahhoz azonban, hogy a világirodalom nagyjaihoz mérhető kritikai realista műveket alkothasson, minden nemesi vezetésbe vetett illúzióját fel kellett volna számolnia. Mikszáth éleslátása, éppen a dzsentrivel való rokonszenve miatt, nem volt elég ahhoz, hogy kora bonyolult társadalmát a maga teljességében ábrázolni tudja. Sokszor pillanatfelvételekre aprózta fel erejét, nem futotta belőle a nagy összefüggések szélesebb ábrázolására.

Mikszáth életműve sok ellentmondást rejt magában. Király könyvének nagy jelentősége abban rejlik, hogy ezeket az ellentmondásokat feltárta és ezáltal megrajzolta Mikszáth igazi arcát. Néhány kérdést azonban nyitvahagyott. Ilyen például egyebek között Mikszáthnak a városi irodalomhoz való viszonyában az a kérdés, hogy helyes volt-e Mikszáth álláspontja. Itt és még néhány esetben mentegeti Mikszáth hibáit: »Rosszul vetette fel a kérdést kora, — írja — és ő rosszul válaszolt rá«. A dolog lényege abban van éppen, hogy miért választott Mikszáth rosszul a rosszul felvetett kérdésre, miért nem tudott a dolgok lényegébe hatolni? Ez kétségtelenül Mikszáth hibája is. Mórlicz Zsigmond nagyon találóan jegyzi meg

Mikszáthról egyik Bródy Sándorról írt nekrológijában: »Bródy Sándor volt az első, aki szociális érzéseket, akaratot és problémákat hozott a magyar szépirodalomba. Addig nagyok és kicsinyek, ragyogók és szürkék, mind vak és buzgó dicsőítői voltak a régi rendi Magyarország ideológiájának... Jókai nagy áhitattal öntötte el csillogó és nemes disszel azt a sötét és obskurus világot. Mikszáth már pénzért pucolta a rozsdás ideákat, de közben leküzdötte, kicsúfolta, kinevette őket» (Színházi Élet, 1918). Móríczt itt, bár élesen megfogalmazva, Mikszáth ellentmondásainak a lényegére tapintott rá és egyben meghatározta viszonyát a polgári irodalomhoz is. (1925-ben Mikszáth fia Móríczt ellen ezért a megjegyzésért pert is indított.) Mikszáth nem ismerte fel a városi irodalom jelentőségét, a falusi Magyarország szemszögéből bírálta azt. Bár Királynak igaza van, mikor Mikszáth magyarságát állítja szembe ezek kozmopolitizmusával, nem szabad azonban megfeledkezni arról sem, hogy minden hibája mellett is ez a városi irodalom volt az előkészítője a Nyugatnak és Adyék irodalmi forradalmának.

Mikszáth anekdotizmusa és általában az anekdota kérdése már régóta nyitott problémaként áll irodalomtörténészeink előtt. Király István könyve ebben a kérdésben is újat adott. Szakított a régi hagyományos felfogással, amely az anekdotát csak korlátnak tekintti és az anekdota eredetéből, fej-

lődéséből kiindulva próbálja megérteni Mikszáth anekdotizmusát. Meggyőző erővel mutatja ki az anekdota népi eredetét, és hogy a legtöbb helyen megelőzi a kritikai realizmust. Mikszáth számára az anekdota nem mint műfaj volt fontos, hanem »a népi látásmód, a tipikus tartalom tömör, sűrítő megragadása«. Azonban az anekdota egyben korláta is volt Mikszáth művészetének. Nem tudott a nagy realistákhoz hasonló típusokat létrehozni, csak azok »torzóit«. Az anekdota a bomló feudalizmus terméke és ott igen fontos kritikai szerepet tölt be. A Marx által megállapított »nevetve búcsú-zunk a multtól« az anekdotára is érvényes. Az anekdota azonban csak egyszeri eseteket tesz nevetségessé, ezért minden kritikai éle ellenére is akadálya a szélesebb társadalom bírálóinak. Ezért a nagy kritikai realisták, mégha az anekdotától indultak is el, túljutottak rajta, szakítottak vele. Mikszáth kritikai realizmusának a korlátja éppen abban áll, hogy nem tudott rajta túljutni, megrekedt benne.

Király műve lényegében megoldotta a Mikszáth kérdést. Hatalmas anyagtudással és igazi hivatásszeretettel készült mű, amely, ha vannak is még hibái, első marxista-leninista írói monográfiánk; azt bizonyítja, hogy irodalomtörténetírásunk rálépett a helyes útra, képes legyőzni gyöngeségeit és megalkotni az új szocialista irodalomtudományt.

Kispéter András

ARANY JÁNOS ÖSSZES MŰVEI I, II, III, IV, V, VI. (Kritikai kiadás)

Akadémiai Kiadó, Bp. 1951, 1952, 1953.

Arany-kutatásunk az utóbbi években örvendetes megelénkület mutat. Nemcsak a hivatalos irodalom természetlen dicsőítéseit és a Nyugat ferdítéseit hagytuk már messze magunk mögött, hanem hozzáláttunk azoknak a nézeteknek felszámolásához is, amelyek 1945 után másodrendű szerepet szántak neki, nemcsak Petőfi, Ady, József Attila, de Csokonai és Vajda János mögött is. Az élő Arany hiteles és hozzánk, szocializmust építő magyarokhoz is szóló arcképének megrajzolása azonban nem végezhető el példás alaposágú filológiai munka nélkül: hány kutató érezte a pontos szövegek, a variánsok szükségességét, mily sok forrásmunkát kellett átforgatni olykor egy nem is számottevő tárgyi vagy életrajzi magyarázat megtalálásáért! E kritikai kiadásról nemcsak azt a konvencionális dicséretet lehet el-

mondani, hogy »régóta érzett hiányt pótolk; az igazság az, hogy benne létrejött az a szilárd filológiai alap, amelyre bizvást emelhető mindenféle új értékelő feldolgozás. Az öt kötet kritikai gondozásával Voinovich Géza beírta nevét szövegkiadásunk történetébe, létrehozta a legjobb ediciót, amit eddig nagy klasszikusunk kapott. Munkájában olyan tudományos és emberi erények bontakoztak ki, melyek például szolgálhatnak filológusainknak: alázat az adatokhoz, és ugyanakkor rendezőkészség, mély átérzése a művészi nagyságnak, mely nem válik tola-kodó esztétizálássá, hanem elsősorban interpretáló szerető hűségében mutatkozik, tiszta és szabatos fogalmazás, legjobb tudományos prózánkon nevelkedett velős nyelv.

Az elhunyt tudós érdemeit nem csökkentjük, ha rámutatunk arra, hogy a kiadás